

Teorie tekstów kultury

Wykład 2

Strukturalizm, cz. 1

dr Krzysztof Gajewski

1 Pozytywistyczne początki

Lipscy młodogramatycy i ich założenia (lata 70. XIX w.):

- fałszywe założenie o bezwyjątkowości praw głosowych
- Przedmiotem lingwistyki są procesy rozwojowe języka, za jedyne podejście naukowe uważali podejście historyczne (metody genetyczne) (por. synchronia / diachronia).
- Język ma charakter psychologiczny i jest usytuowany w psychice jednostki (psychologizm) (por. langue / parole).
- Atomizm: interesowali się jedynie konkretnymi aktami mowy konkretnych indywidualów.
- Drobiazgowość: obserwacja faktów, niechęć do uogólnień i abstrakcji (por. koncepcja języka jako systemu).

2 Powstanie i rozwój

1. Kazańska szkoła lingwistyczna (1875-83)

- Jan Baudouin de Courtenay (1845-1929), Mikołaj Kruszewski (1851-1887) — prekursorzy fonologii, czyli nauki o fonemach
- lingwistyka statyczna vs. dynamiczna
- język i mowa
- **Fonem**
 - Baudouina de Courtenay: „ekwiwalent psychologiczny głoski”

- Szkoła Praska: „zespół fonologicznych cech dystynktywnych traktowanych jako atrybuty elementarnej jednostki struktury fonologicznej”
- Encyklopedia Językoznawstwa Ogólnego: „najmniejsza niepodzielna na następujące po sobie cechy dystynktywne jednostka planu wyrażania”

- **Allofon** to wariant fonemu (głoska)

2. Ferdinand de Saussure (1857-1913)

- *Kurs językoznawstwa ogólnego (Cours de linguistique générale)*, 1916. Rozprawa powstała na podstawie notatek studentów z jego wykładów z lat 1906-1911 na Uniwersytecie Genewskim.

- Przedmiot językoznawstwa wg de Saussure’a to język (*langue*)

Mowa (*langage*):

(a) Mowa jednostkowa (*parole*) — konkretny, jednostkowy akt wypowiedzi

(b) Język (*langue*) — abstrakcyjny i społeczny, posiada charakter systemowy (przykład z partią szachów)

i. Synchronia — stan języka (mieści się w świadomości zbiorowej)

A. stan języka

B. mieści się w świadomości zbiorowej

C. składniki językowe tworzą system

ii. Diachronia

A. faza rozwoju języka

B. nie dostrzegane przez świadomość zbiorową

C. składniki językowe następują po sobie i nie tworzą systemu

- Język jest systemem: znaczenie i funkcja znaku zależy od miejsca w systemie (tak jak wartość figury na szachownicy zależy od jej położenia).
- Język nie jest substancją, lecz formą.
- Znak językowy jest arbitralny.
- Budowa znaku: *signifié et signifiant*, znaczone i znaczące
- Projekt uniwersalnej nauki o znakach — semiologii
- Stosunki syntagmatyczne i paradygmatyczne

3. Praskie Koło Lingwistyczne

- Roman Jakobson (1896-1982), Mikołaj Trubiecki, Jan Mukařovský, Franciszek Vodička, Piotr Bogatyriew
- Wprowadzili do użytku termin „struktura”
- Teoria dzieła literackiego

- Utwór literacki ma charakter semiotyczny, czyli uczestniczy w procesie komunikacji społecznej.
- Każdy element dzieła literackiego jest nacechowany znaczeniowo.
- Jednostkowa wypowiedź literacka realizuje możliwości systemowe pewnego języka poetyckiego.
- Synchronia i diachronia
- Koncepcja języka poetyckiego
 - podsystem nadbudowany na systemie języka naturalnego
 - Język poetycki należy interpretować w odniesieniu do języka literackiego oraz tradycji literackiej.
 - Dominującą funkcją języka poetyckiego jest funkcja estetyczna.
- Proces historycznoliteracki
 - Pisarz w zasadzie realizuje możliwości systemu literackiego w danym momencie, jednak czasem poza niego wykracza. Jeśli owa jednostkowa innowacja upowszechni się, wówczas modyfikuje się system; następuje tym samym ewolucja języka literackiego i literatury.
- Wersologia, stylistyka, socjologia literatury (teatr, film, malarstwo, architektura, sztuki użytkowe).

4. Kopenhaska szkoła strukturalistyczna (Louis Hjelmslev)

- Odróżniali **plan wyrażania** i **plan treści**.
- Zarówno w planie wyrażania, jak i w planie treści daje się wyróżnić substancja i forma.
- Uprawiali **glossematykę** (od słowa glossem, czyli morfem, najmniejsza częśćka języka posiadająca zarówno plan wyrażania, jak i plan treści).

5. Amerykańska szkoła strukturalistyczna (Leonard Bloomfield, Franz Boas, Eduard Sapir)

- Praktyczne potrzeby opisanie ginących języków rdzennej Ameryki
- **Behawioryzm** jako lek na psychologizm (teoria bodźca i reakcji).
- **Dystrybucjonalizm** — nacisk na analizę wstępną: substytucja, segmentacja i klasyfikacja.

Literatura

- [1] Red. K. Polański, Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, Wrocław 2003.

- [2] M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, Słownik terminów literackich, Wrocław 1998.